

Magyar mechanikus narancs

Az Újvidéki Színház *Babett hazudik* című előadásáról

Intim térben, az Újvidéki Színház kistermében láthatta a közönség a *Babett hazudik* című Német Ákos-darab ősbemutatóját. A történet a 15-16 éves kamaszokra fókuszál, az ő problémáik, álmaik, viszonyrendszerük és társadalmi helyzetük áll a dráma középpontjában, a rendező, Antal Attila elmondása szerint pedig ez az előadás nemcsak fiatalokról, hanem fiataloknak is szól.

Messziről jött ember azt mond, amit akar. A történet főszereplője, a 15 éves Babett is ezt a helyzetet aknázza ki, amikor az új környezetben, ahol senki nem tud róla semmit, füllentéssel igyekszik érvényesülni a társaságban. Gazdagnak, befolyásosnak hazudja az apját, miközben a takarítónőként dolgozó, egyedülálló anyjával él egy háztartásban. Fűt-fát ígér újdonsült barátainak, amennyiben hajlandók teljesíteni kívánságait, s kiállják a mind veszélyesebb és veszélyesebb próbákat. A társai felett érzett hatalomtól megrészegülve Babett mind mélyebbre és mélyebbre süllyed a hazugság örvényében, és végül az, ami kezdetben ártatlan játéknak indult, tragédiába torkollik.

Logikus döntés volt a rendező vagy a színházvezetés részéről, hogy a kisterembe rakta az előadást, hiszen így szó szerint is testközelből tapasztalhatták meg a nézők a fiatalok problémáit, azokat a helyzeteket, amelyekkel a kamaszok nap mint nap megküzdnek. Ugyanakkor kockázatos is volt ez a döntés, hiszen ha a nézők ilyen közletről követhetik az előadást, a színészek minden egyes hamis arcerezdülése, taglejtése, hangsúlygya egyetlen szempillantás alatt lelepleződik. A mindössze néhány székblől és fotelblől álló szegényes díszlet pedig tovább fokozta a színészek „kiszolgáltatottságát”. És hát értelemszerűen nem érett korú, rutinos színészekre bízták a négy kamasz szerepét, hanem a húszas, illetve a harmincas éveik elején járó művészekre és főiskolai hallgatókra.

A címszerepet játszó Crnkovity Gabriella alakításából hiányoztak az érzelmi finomságok. Csak a düh, a káröröm, a harsányság megnyilvánulási formáit tudta hozni többnyire hitelesen, a depresszió stádiumai, az anyához fűződő ambivalens viszony megjelenítése már nem ment zökkenőmentesen. Talán a tényleges kor és a megformált figura kora között tátongó 15 évnyi űr volt az oka ennek – talán nem. Tény az, hogy a másik, harmincas évei elején járó színész, Mészáros Árpád sem tudta parodisztikus áthallások nélkül megoldani az anyámasszony katonájaként viselkedő Simon szerepét. Az az igazság, hogy a másik két tinédzsert játszó színinövendék, Blaskó Lea és Molnár Gábor Nóra – habár kevésbé részletgazdag figuráik voltak – erőteljesebb színpadi jelenléteket produkáltak, mint a két fiatal „veterán”. Talán azért, mert esetükben jóval kevesebb évnyi űr tátongott a tényleges koruk és a megformált figurák kora között – talán nem.

Az előadás pörgősen indult, gyorsan eljutott az első próbatételig, az erős fényhatások, sztroboszkópos jelenetek, a partihangulat pedig segített jó ideig fenntartani a nézői figyelmet. Ám a darab közepe táján mind vontatottabbá váltak a jelenetek. Nem azért, mert a lélek egyre mélyebb bugyrai tárultak fel a szemünk előtt és ez – akarva-akaratlanul – lassított a tempón, hanem azért, mert a próbatételek egy idő után veszítettek súlyukból, gyengült az a ritmus, amely kezdetben meghatározta a produkció fősodrát.

Amennyiben a rendezés képes lett volna a valamivel több mint egy-órás darab végéig fenntartani azt az intenzitást, amellyel indított, és amely – mint már említettem – nagyjából fél óráig magával tudott röpténi, akkor a finálé is sokkal hatásosabb lett volna a maga lassúságával, „felolvasószínház” jellegével, azzal a jelenetsorával, amely nem okádja a maga naturalisztikus valójában a nézőkre azt, ami éppen történik, vagyis nem láttat, csupán tudósít.

Egy színházi előadás ritkán válik kultikus alkotássá, egy filmnek vagy regénynek sokkal nagyobb esélye van erre, hiszen – jellegéből kifolyólag – lényegesen több befogadóhoz juthat el. A *Hair*, a *Trainspotting* vagy a *Rekviem egy álomért* fiatal generációk meghatározó élménye volt. A *Babett hazudik* valószínűleg nem lesz az, még lokális vagy regionális szinten sem. És nem azért, mert jóval kevesebb kábítószer fogy benne, mint a felsorolt három műben, hanem azért, mert a mai kamaszokat céltalanul vergődő, életunt, élvhajhász, érzelemmentes, felszínes és gátlástalan társaságként festi le, ám hiányzik belőle az az extravagancia, pimaszság és szélsőséges ábrázolásmód, amely a szegről-végről rokon alkotásnak számító *Mechanikus narancs*ot sokkoló élménnyé tette.

Tankönyv ízű történelemóra

A szabadkai Népszínház Magyar Társulatának *Mindszenty - Szeretlek, Faust* című előadásáról

Ha egy mód van rá, drámaíró inkább ne rendezze meg saját darabját, mert abból nem sok jó szokott származni. (Kivéve, ha mondjuk Molière-nek vagy Pintér Bélának hívják az illetőt, azaz zseni.) A szerzőben legyen annyi bátorság, bizalom és alázat, hogy szabadon engedje művét, átengedi másoknak az értelmezés, továbbgondolás feladatát.

A szabadkai Népszínház Magyar Társulatának idei második bemutatóját Pozsgai Zsolt rendezte – saját drámaszövege alapján. Az a Pozsgai Zsolt, aki a Mindszenty József bíborosról szóló történelmi drámáját 18 évvel ezelőtt egyszer már színpadra állította (Kiss Józseffel közös rendezésben), négy évvel ezelőtt pedig filmet is készített belőle.

A rendező-drámaíró tehát immár harmadszor veselkedett neki a *Szeretlek, Faust* címet vagy alcímet viselő művének, amely Mindszenty bíboros életútjának néhány meghatározó állomását mutatja be egy huszadik századi pokoljárás formájában.

Az még a kisebbik gond, hogy a harmadik nekifutásnál óhatatlanul érződik az erőlködésből fakadó izzadságszag. Ennél nagyobb probléma, hogy a saját darabját színre vivő rendező képtelen volt külső szemmel, urambocsá!, nyersanyagként tekinteni a drámára, ezért aztán – képletesen szólva – mindvégig föl tartott mutatójával figyelmezteti a nézőket, hogy „no, most tessenek figyelni, mert ez itt egy kulcsjelenet lesz!”, „itt ez irtó drámai rész, figyeljék nagyon a párbeszédet!”, „most vonja le a tanulságot a főhős, érdemes lesz erre összpontosítani!” stb.

Vagyis a szövegeknyvhöz való görcsös ragaszkodás és a szájbarágós stílus közepette a színpadi játék háttérbe szorul, a jelenetek kidolgozatlanok maradnak, a minimál díszlet pedig kizárólag azt a célt szolgálja, hogy a nézőknek semmi se vonja el a figyelmét a történelemleckéről, ami ugye okulásukra szolgál.

A történet 1944-ben indul, a helyszín a sopronkőhidai fegyház, ahol a legendás püspök, később bíboros Mindszenty József és az ünnepelt színész, Jávor Pál egy cellába kerülnek. Mindketten a visszavonuló német csapatok túsza. E történetileg hiteles élethelyzetből bontakozik ki a dráma, melynek során a színész Mefisztóként vezeti végig a magyar Faustot, vagyis a papot

élete meghatározó állomásain, hogy Mindszenty végül eldönthesse: vállalja-e ezt a tragikus sorsot, vagy még ott, a börtönben véget vet szenvedésekkel teli életének. Miközben Mindszenty előtt fölelevenednek a múltbéli események és fölsejlenek a jövőjét meghatározó momentumok, a színpadon egymást váltják a huszadik századi magyar történelem fontos alakjai: a nyilasvezér Szálasi Ferenc, a hírhedt ÁVO-s Péter Gábor, a történész-politikus Szekfű Gyula, az 56-os hős Tildy Zoltán, sőt még a zeneszerző Kodály Zoltán is megjelenik (ez utóbbi Hajdú Tamás bravúros alakításában).

Mindszenty kétségkívül egy nagyszabású, egyszersmind merőben problematikus történelmi személyiség volt, akinél az erkölcsi parancs és a hit makacssággal és szigorúsággal párosult. Mindszentyt sokan a lelkiismereti szabadság hőségének tartották, akit nem tört meg a kínvallatás, a börtön, a házi őrizettel felérő tartózkodás az amerikai követségen, és nem törte meg az sem, hogy a katolikus egyház feláldozta a nagypolitika oltárán. Pozsgai – megőrizve az utolsó magyar hercegprímásról alkotott mítoszt – igyekezett azért megmutatni az esendő embert is, akinek voltak gyenge pillanatai, aki képes volt ellágyulni, aki időnként megingott, akit belső konfliktusok gyötörtek. Ám a főszerepet egy olyan színészre bízta, aki nem tudta megfelelő plasztikussággal megformálni az átmeneteket határozottság és határozatlanság, indulatosság és higgadtság, hit és kétely között. A papot alakító Molnár Zoltán ugyan kiválóan alkalmas bizonyos szerepkörök megformálására, de a Mindszentyéhez hasonló karakterszerepet definitíve nem neki találták ki. Mellesleg alkatilag is olyan messze áll Mindszentytől, mint Csernik Árpád Jávor Páltól. (Jávor Pált egyébként Csernik Árpád alakította.) Az időbeli cikázások miatt – melyek jelentősége sehogyan sem akaródzott fölsejleni előttünk – a bíboros személyiségjegeinek változása, jellemének alakulása követhetetlen volt.

A tankönyv ízű tételmondatok csatasorba állítása és a nagyfokú didaktikusság képtelenné tette a drámai feszültség kibontakozását, egyúttal pedig nevetségessé a nagy erkölcsi tanulságot, mely nagyjából így hangzott: „nem magunkért élünk, másokért vagyunk itt”. Ugye, milyen nagy igazság?

Nyilván ennyi kritikai észrevétel után nehezen lesz hihető, ha azt mondom, a *Mindszenty – Szeretlek, Faust* az évad első bemutatója, *Az ügynök halála* után kész felüdülés volt. Közönségsiker azonban itt se várható. Az előadás második reprízén mindössze negyven nézőt számoltam össze.